

Кайгамчытыг революция, Ленинчи, Коммунисттик партиянык болгаш Совет иуруненик шылгаргай амылданчызы В. А. Сухомилинский Москвага турсакалады байырлыгы-биле ажыткан.

Турсакалады скульптор Р. Е. Амбарцумяннык болгаш архитектор Б. И. Тхорнуц төлөвилели-биле тургускан.

ЧУРУНТА: Я. М. Свердловна турсакала.

В. МАСТОНОВТУН, В. ХУХЛАВТИНЧЕ ФОТОЗУ.

СЭТА-НЫЧ ФОТОХРОНИКАЗЫ.

ТЕАТР БОЛГАШ УРУГЛАР НЕДЕЛЯЗЫ

Ноябрьның советтү хүндеринде республиканың хөгжүм-шии театры, нини бичиг, музыка, чуртуга, хореография школары Бүгү-россияның 5-ки «Театр болгаш уруглар неделязына» киргизилер. Театр болгаш уруглар неделязы театр уран чүдүдү анык эсептеп ортузунга пропагандаларында иди берип, анык өскөнүн устан-болуш, амылдардык бүгү болушунунунун коммунисттик бау-биле үлөш көөрүңге, коммунизм тургузуш-күпүңга иденебай болурун-га, чараш аажыкка кижилердинге уузур оюну турарын база катан көргүдөр. Оон аңгыда театр болгаш уруглар неделязы школаларның башкылар коллективтеринин, өөреникчилеринин эстетиктик кижизилдигине база уругларның нини культуранык бедилеринге, амылдарга оларның эстетиктик хамдары-гаан шын кижизилди турарына болгаш хөгжүдериңге хамдарыштыр кылып турар ажылыга уузур дузаны чедир. «Театр болгаш уруглар неделязы» хөгжүм-шии театрының, уузучу театрларын, школа коллективтеринин бүдүн чыл дургузунда уруглар ортузунга уран чүдүдү күжү-биле чорууду турар эстетиктик кижизилдиге ажылы-нын түшүндү тодарар.

Ычанаш ВЛКСМ Тыва обкому, Тыва АССР-нин Куду-тура база Чырдыкынын министрстволары бо хүндерде Кызыл хойрага, районнар-га бо неделязы эртинеринин ор-ганаастыг айтырларын шийтерген доосал. Неделя-ны эртинерин-биле республи-канын органаастыг комитетин

Тыва АССР-нин культуранык ин-стрициян оралакчызы В. В. Оксала-оолга бааштыр тур-гускан.

Неделанын байырладык ажыдышыны 24-түн хүндү-де тогузун ший театрына, ре-пониарның культуранык басми-нарына болуп эртер. Хөгжү-м-шии театрына 5-ки Бүгү-рос-сия неделязына турсааткан уругларның уран чогаалдары-нын белгилеги ажыттылар. Неделиннн ажыдышының киришкен уруглар театрына уруглар репертуарында ший-лерин үндүдериң көрелер. Ноябрь 25-тен 29-ка чедир шкоаларга, ортумак болгаш дээди өрөддиге черлеринге театрың артистеринин, чога-дыкчы ажыдыкчыларын, анык көрүкчүлөр театры-нын, уран чүдү үлөшчелерин сур-гуударынын уужуражыгалары, театр уран чүдүдүдү дуга-бында лекция, беседа болуп эртер. Оон аңгыда хөгжүм-шии театры неделя дургузунда бичи уругларга, анык-өс-көнге тусай шийлерин көргү-дөр. Неделиннн репертуарында «Машенька», «Локут-биле Пюргухун», «Принц бажыр», «Кызыл-даван кушкан», «Ре-визор» болгаш өске-даа ший-лер бар.

Театр болгаш уруглар неделя-ны республиканың бүгү комсомол, пионер органаасты-лары, культуранык чырдыкынын албан черлери, школар кол-лективтери иденкебай кир-жилер.

В. ДАМЦЫН,
Культура министрствозунун өрөддиге черлеринин эр-те-методиктик кабинетинин директору, республиканын оргкомитетинин кижизүү.

ХАЙЛЫГУРЖУКТАР

«ССР» хамдары уруглар кижизилдигинин дугайында сакшы өдөр, оларны нини-леддин ажык-ты күш-ажылыга белет-кээр, социалисттик аянты-леддин төлөнтп кижизүүне-ри кылдыр өстүрер хүдээ-гелгилер» — деп, сайыран-гай социализминин Конституциянын 66-чы чүдүдү-де хойдузуккан.

Ындыг турбуже, бичини Монгуш-Тайга районда уругларның кижизилдиге-йинге чотуур кичи-негел-ини салбоо чандык ада-иелерин ам-даа бар бооп турары күзениңг эвес чүдүдериң бирөөн-дир. Ындыг ада-иелер уругларны школага өө-редиринден бүгү-ле болу-нар аргалар-биле чайлазын

АМЫДЫРАЛЧЫ ӨӨРЕДИГЛИГ НОМНАР

Кайгамчык совет педагог В. А. Сухомилинский чокта чаа-ла 60 харлаан. Ол эрте мөчүзөн турган болза, оон-даа хай амылдарны кылып наар турган ийик. Ол 36 монографиялары болгаш брошюралары, 600 хире чүдүдү, бар-ды муң ажыг уран-чечен расказтарын, төздөрүн, тоотчургу чүдүдүлөрүн бижээн. Чүгө бичини чуртувуска үндүргөн оон номнарынын нини тиражы — 3 млн. кезек чедип турар. В. А. Сухомилинскийни педагогикага хамдарышкан амылдарын социалисттик чурттарда база капиталисттик чурттарда үндүргүлээн. Василий Александровичинин педагогика талазы-биле амылдарынын беш төм-нүг үндүрүлгезин эртен чылым кылып доосун.

Сурдгыг педагогтук амылдары кабинетке олургаш бичиттинмиз, харын хай чылдардагы, могаг-шылаг чок башы амылдың түңүлүндө тыптып келги-лээн.

Павлыш школазының директору ол боду бедик мөргөндүг башкы, сур-гыг педагог, кайгамчык биче сеткилдиг бичеринин бирээни. Бодунуң бүгү амылдарынын уругларга бүрүнү-биле турсааткан. Ол мынча деп чүдүдүлөрүн

турган: «Мээң амылдарында чүү эң көл болганым? Уругларга ынакшыл деп бедиким харылаар ийик мен».

Оон бир кайгамчык солун номнарының бирээни «Сеткил-чүрээм уруглар-га берип чор мен» деп ааар. Ук номну эге класстың өөреникчилери-биле кижизилдиге амылынга турсааткан. Байдустан болгаш кижилерин дугайын бичи кижилерге таныштырарының аргаларын ол көргүзүп турар. Кижилер-ни билдиринге бичи уругну камчаар өрөдиринче, оларны сеткил-чүрээ чычак кижилер кылдыр кижизилдиринче ол сакшы салып келген. Езулуг төлөнтп киж-ни болур кылдыр, өскөнүң ажыг-шүжүүн бодунга чок кылдыр көр болгаш Төрдүн чуртунга ханы бердинген, коммунисттик идеалдарга шычык кижизил кылдыр бичи уругларны кижизилдир оон кол сорулгазы бооп келген.

Сухомилинскийни амылдарын сонуургаас кижизил биче чок. Ычангаш «Шынык» номчуучулары «Сеткил-чүрээм уругларга бердин» деп номун-дан үндүрүп баралгадыр-дыр бис. Узунауу педагогика эртенеринин кай-адады К. Б. Салчак очулуларын.

В. А. СУХОМИНСКИЙ

ЧОН АРАЗЫНГА ЧУРТТАП ЧОР, ОГЛУМ

Ш КОЛА чынында шөлүң будурунга пионерлер три-антема дээр чечек олуртуп каянар. Манай күскөр ак-көк, кызыл өңдү чечектер айраң чараш кылдыр чө-түп үнүп келген.

Хай, чараш чечектерин көргөн, уруглар өөрүп, мага-дан турганар. Ыччала-даа оларның чараш, каас чүдүдү кайга магдалары хай ке-шинде-де чүгө бодуну, бу-чуун болаик байладыг. Бичи уруг хеман-даа энче-сунмай чечекти үзе оон кааптар таварышталар тургу-дулар. Ам база-ла мыдыг бол-ду. Уруглар холдарында бо-дун-болук чечектерин түдү турарын эскерип надым. Тарымал чечектер өзөкчөй бөргө. Катя алтыра наалты: — А христианеманы чууун болур чүве бе?

Оон өскөнүң дүвүрээ-ниң-даа, киденешиниң-даа чок бичи уруг апа-ла ай-тырып турду. Мен чүдү-даа харыладым. Ол хун уруг-ларга өрөдиг болган даа. Уруглар оон соонда база элөөн каш чечектерин чууун адыштар, будуңдунуң каас чарашы оңа берди, шыла-жыгы өскүсүр берген шаш-каш алдыр. Көс чараш чүдүдериң көргөн уругларның чүрентеринге куттулун келген хаймышыктың күзөл-болд өже берген. Чаштар чечек-териниң кааптар айып тыптай барганар.

— Че, бо будуңдунуң чараш-тың бе уруглар? Чечек-терин үзе тырышкан ада-штар сыйтар чараш-тың бе? — деп айтырдым.

Уруглар шылгазын туралар. Оон соонда элөөн каш кызыл хары урга чүдүдү үндү: — Чок, чараш өскө-тар.

— А ам кая барың, чараш чечектер көрүп магадаар бис?

— Бо чечектерин пионерлер тарыл каанар.

— Олар чечектерин чара-жып магадаар, дээш мында келтеш, чүү көрлөр ирги? Силер чүзе аразында турт-тап чорууларың утпнар. Кижизилдиге чараш чүдүдү көрүскөр, магадааксар! Бичи-тин школамыста чечектер хой. Ыччала-даа өөрениңиң бүрүзү бир-бир чечекти чу-дун ан турар болза чүү бо-луруду? Чүү-даа артыас. Уугустун магадаар, көрүскөр чүдөөн чок анаар. Чараш чүдүдү сыпкан, үрөөс, а ону тургузар, кылдыр херек. Агаар-бойдус оон, түс ке-лер. Ол христианеларны үнүш өстүрер тускай чымыг черлерге көжүрүп олуртуп бис. Оон чараш-каасын ма-гадаар бис. Бир чечекти чу-дун алдыр деп күзөнаасе, шак иңдиге оң чечектерин өстүрер анаар — деп уруг-ларга таймылдырдым.

Элөөн каш хун өрт-сөңдө өске шылажыгына бардым. Мыс — мында оон-даа хой три-антемалар чечектеп турар. Уруглар ам чечектерин чууун, үзе сыга бердилер. Харын-даа оларның чарашын, оң-баасын наазып магадан тур-дулар.

Б ИЧНИ уругларын са-гыш-сеткил, чүрээ ил-жигерге чараш чүдүдериң болгаш өөрүшүң өскөр-лөн кыгыртыга көчүт динилер болгаш өлчө чү-дүдүдү. Чүгө ол айтырталар соонда күш-ажылың орган-и-ластаары чүдүдү. Бир өвөс бичи уруг кады, кожа чурт-тан, амылдан чоруур кижиз-леринге бодунуң чүрүм-са-

гылазы-биле өөрүшкүң шылган турар деп медереп билдир болза, ол чынында тура-ла бодунуң түс күзөл-сонуургалың өске кижилер-иниң-биле эштериниң өөрени бар. А ол дөргө бунуң, биче сеткилдиг болгаш кижизил чоруну кижизилдиринге эргежок тутуза. Бодунуң күзөл-сонуургалың кызыл-гаарып билбес кижизиле кая-даа бузулг хаммааты болуп шыдаас. Удуурган, өңчүр-гек, өскөрлөңг ажы-шү-жүңгө болгаш бергелдеш-китеринге сакшы аарып, чо-наасе кижилер бичининде чүгө бодунуң дүмөүң бо-лаар болгаш өске улустуң сонуургалың херекке албас сонуургалар оңу доругар. Боттармын күзөлиң, сонуур-галың башкарып билдир дөргө, кылдыр көргө бодунуң шыша, а амылдан кижизил өрөн чычакчы — кижизил, сакшы човангыр, баарың чо-рутуң, шийки бот-чүрүм-сагылыгың үндөңни болур. Олар чокта арын-чүр-дээ, мөү-шын-дээ тургусту-мас, бичүлү кижизил кижизилдир.

М АНАА база кижизил чор-туу кижизилдир чаш назын үзөңниң кайы хире уугур-дуалың база натап айтыр анаар. Мөү, будун татамы-биле бозуруң, үкө-болдым, чандылары — бо бү-гү сакшы-сеткил илдерээңи-лиң-биле сакшы харылаалык болур. Сакшы-сеткил — бо дөргө, чечектеп өскө-дөргө, бичи, бунуң, мөүдү сакшы-чүрүмүң чечкиңиң илдегил чоругу-дур. Дө-гөлдүр тургун турар дөргө-лөңиң сакшы човангыр, көчүт нарып билип, хүдээл албас болза, сакшы-сеткил надым, дошкун кижилер өзүп келер.

Сеткилдиги элөөк човангы-ры, эштеринде болгаш чүвө-ни угаалыга сепдирин амыр уругларга бичиңизиле-ле хире кижилерге бергелдеш-китеринге чүгө бодунуң дүмөүң бо-лаар болгаш өске улустуң сонуургалың херекке албас сонуургалар оңу доругар. Боттармын күзөлиң, сонуур-галың башкарып билдир дөргө, кылдыр көргө бодунуң шыша, а амылдан кижизил өрөн чычакчы — кижизил, сакшы човангыр, баарың чо-рутуң, шийки бот-чүрүм-сагылыгың үндөңни болур. Олар чокта арын-чүр-дээ, мөү-шын-дээ тургусту-мас, бичүлү кижизил кижизилдир.

Сеткилдиги элөөк човангы-ры, эштеринде болгаш чүвө-ни угаалыга сепдирин амыр уругларга бичиңизиле-ле хире кижилерге бергелдеш-китеринге чүгө бодунуң дүмөүң бо-лаар болгаш өске улустуң сонуургалың херекке албас сонуургалар оңу доругар. Боттармын күзөлиң, сонуур-галың башкарып билдир дөргө, кылдыр көргө бодунуң шыша, а амылдан кижизил өрөн чычакчы — кижизил, сакшы човангыр, баарың чо-рутуң, шийки бот-чүрүм-сагылыгың үндөңни болур. Олар чокта арын-чүр-дээ, мөү-шын-дээ тургусту-мас, бичүлү кижизил кижизилдир.

Сеткилдиги элөөк човангы-ры, эштеринде болгаш чүвө-ни угаалыга сепдирин амыр уругларга бичиңизиле-ле хире кижилерге бергелдеш-китеринге чүгө бодунуң дүмөүң бо-лаар болгаш өске улустуң сонуургалың херекке албас сонуургалар оңу доругар. Боттармын күзөлиң, сонуур-галың башкарып билдир дөргө, кылдыр көргө бодунуң шыша, а амылдан кижизил өрөн чычакчы — кижизил, сакшы човангыр, баарың чо-рутуң, шийки бот-чүрүм-сагылыгың үндөңни болур. Олар чокта арын-чүр-дээ, мөү-шын-дээ тургусту-мас, бичүлү кижизил кижизилдир.

ХЕМЕ БАШКАРАДА... БОТАНИКА САДЫ

Сутга дүшкөннөр камгаларынын Бү-гү-россия шийлиги (ОСВОД) школа-ларын директорларынын семинарын Москва эртинер. ОСВОД-тун республи-карай, область школарынның сорулга-лары дугайында өрөддиге-методиктиң төттү директору П. А. Костюченко ил-төлө кылган.

ОСВОД-тун Курбышев, Москва, Крас-ноярск, Тула, Кайбыш, Тюмень школа-ларын директорлары семинарын кир-жиштеринге боттарынын ажылың дурдулазын чүдүлгө бердилер. Школа-ларын кол сорулгазы болза, ажыды-чыны, ылаңгы уругларны сутга эштерин-чөү өрөдирин болур. Ол сорулгазы бичини республиканың хүүселери берге, чүгө дөргө эштерин айттар, бөкшөйлөр чөк.

Тывада ОСВОД органаастыгы болуңда сутга эштеринге сонуургалар кижилер чүдөдир турар. Ону бичи чогууагы шийтериниң хой-хөй бергелдеш-китеринге таварышкан болза, судно баш-карынын шынылазы чок кижизил ууг-карар болбас даа болтай. Чандык кижилер ону сакшылай, боттарының тура-зы-биле экинчилерин турар. Ону башкара-

ринин шынылазын алдыра ОСВОД школазын органаастаан күрүзүн доосар апаар. Ол күрү чыл дургузунда доктамак алышкан турар.

Хеме садын аңган хаммааты бүрүз ону дандылаткан. ОСВОД-ка күрүстөрүн доосал, оон соонда экинчилерининге үнер хүдээлгил. Чандык-даа човангы азы мотоник башкарычы шыныла-ча чок рул артыга орбас болтай. Судно башкарыныга база оон-биле дөмөйлөй көөр херек.

Хемеге экинчилерин чораш, олад-он-дакка таварыш, кижилер амылдан чарылаң таварышталар бичини республи-када база бар. Оон кол чыдаганы — судноларын ший эвес ажылаштыр-дын болуп турар. Ону бодурунун күрүстара өрөдирин турар болтай.

Судно башкарынын көпчүрөөк шы-нылазы, азы тускай дөмдөк чок кижизил сутга хемеге экинчилерин чоруру болза, аны харысагыла оонар. Бо доктаа кел-дер сезондан эгелен күштүг болур. Ы-чангаш, хуу хемеге кижилер амылгаш-тан эгелен болуңа чогуур.

Г. БЕЛОВА,
ОСВОД школазын директору.

Ылаша бөлөн хлеб үзүп көз болур бе? Ону таршайып, сутгарбай, неспей, тавыла-вайып, дөргөдөвейи, бичкыр-байн боду чайгар белет-көңгө хлеб көргөн силер бе?

Ындыг хлеб бар чүвө-дир. Хлебтиң деп мыл бар. Оон урунда хлеб шыша амданып үзүш бар, оон хемээл тып-вааны деп, дептин элөөн каш килограмм. Ол 15—20 чыл хире мыдыг дүжүттү бээр, бир чылда 2—3 кижизил хлеб» би-ле чечкериң болур.

Шак мыдыг кайгамчык ший-ти ССР-ниң Эртемлер ака-демияны Москвада кол бо-гаштиң саднын орнактыр-ыныга көрү болур.

А мыдыгың илп дугайында чүңү чүдүлгө болуру? Ол чо-гун бедик эвес, 5—6 хире-ле метр. Оон урунда баштай чеч-ктер үзүп келер, элөөн үе

эртенде аны үш килограмм хире дөмдөк чөмөт чүдү тыптып келер. Ону алаарга, дини-ла олаан болур. Шак бо-лып база-ла орнактырды үзүп турар.

Орнаныңда өрөддиг аны-гыт. Ында үзүп турар ийи-тарын агаар-бойдуу» база лыы-буру. Чандык өрөддиг-ниң агаары илп, өскөлөрүн — ой-тан. Хоругуң база дөмөй эвес. Чүгө мыдыгың дөргө, мыл бүрүзүнү өрөддиг бой-дузун мыда таварыштыр тур-гускан.

Орнаныңың элөөн төң наал орукутуга-биле чоруп олу, бичер пальмаларын, па-поротниктерин, пакустары болгаш өске-даа мылтарын көргөш. Африкага болгаш Муруу Америкага аны-чоруп кылды чоран деп анаар бис.

А. АШМАРН.

КЫЗЫЛДА

Күзүн чоруурлар. Олар уругларны чүгө бедунуң аалынын иштели хереге-лянге хамдарың чүү-хөү күдүлү үрүмге ажыларга өрөдирин күзүн чоруурлар. Школада өөрениң турар уругларын оортан үндүрүп аларынын хай аргаларын бодан чоруурлар база та-варышкылар боор-дур. Чи-жээ, Донгак Чыжыр-оолдун элөөн огул Березкин, Донгак Лопсанов огул Ан-дрей олар школазын каг-гаш, «Малчин» совхозтун девискөзүнде чөдө берген апа-ла, удуун, тоаш чо-руурлар. Олар школазынче

эеп көзүрн-даа бодунас, бөттүт кылынан ажымы-да чок, ажал-шичкелерин айт-ынадын туралыда ту-дуп мууну, аалдар кеши чоруп турда, Каргы көдө-Советтин күүсүмү. «Мал-чын» совхозта хой-шын ор-ганаастыгында хай бөттүт кемчө албайн турар. Ол мыкшаш Мугур-Акес орту-мак школазын башкылары, алаңгы оолдарың өөренип турган класстарынын уугурчугу башкылары база кемчө албайн турар.

База бир дүвүрениң та-варыла. Март-оол дээр

комиссиязынын үчүдүндө 26 кижизил турар. Үзүг эвес районга бо сан ада-иелерин болгаш хой-шын ор-ганаастыгыларын боду-нар апаар.

Мугур-Акес, Кызыл-Хая суурларда болгаш малчы-нарың аалдарында школа-зын кагган, ам кайда-даа ажыдавайн турар элөөн оолдарын элөөн эвес бар бооп турары ада-иелерин-да, хой-шын органаасты-ларын-да дүвүрениң уугур-дугу. Уруглар кижизилдиге-зиниң айттарың совет хойдага дүштүр тургуза-рын чүдүлгө.

А. БЕГЗИ,
«Шынык» шаттан дашнаар көрр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Шетикчи-Кравченко кудумчузу, бажык № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторуну 2-24-63, редакторунун оралакчызын 2-35-24, 2-31-75, харысалгалык секретарынын 2-23-35, секретарынын 2-23-35, партия амылдар болгаш совет тургузуу килдистеринин 2-37-13, пропаганда килдистеринин 2-31-75, культураны килдистеринин 2-23-54, көзө ажыл-агый килдистеринин 2-21-47, үзүлүп килдистеринин 2-22-64, чаала килдистеринин 2-41-37, цифиринин килдистеринин 2-20-50, корректорларын 2-27-41, бухгалтерларын 2-12-45, солун келбейн баргыла 2-32-75 телефоно доосар.